

Lessen uit de COVID-19 vaccinstudies en aanbevelingen voor toekomstige paraatheid

VERSLAG - ZONMW AFSLUITINGSBIJEENKOMST COVID-19 PROGRAMMA VACCINSTUDIES
17 APRIL 2025, UTRECHT

Op donderdag 17 april 2025 heeft ZonMw een afsluitingsbijeenkomst georganiseerd voor verschillende partijen die betrokken zijn geweest bij het COVID-19 programma vaccinstudies.

Ochtendprogramma

Na een warm welkom blikken diverse projectleiders, projectgroepsleden, vertegenwoordigers van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), het RIVM en diverse commissieleden gezamenlijk terug op het COVID-19 programma vaccinstudies. Dit programma werd midden in de pandemie in 2021 opgestart en nu 4 jaar later zijn de meeste projecten inmiddels afgerond of bevinden zich in de afrondende fase. Al met al was het een bijzonder programma omdat actuele kennisvragen snel werden opgepakt en studies razendsnel opgestart. De resultaten hebben in belangrijke mate bijgedragen aan het Nederlandse vaccinatiebeleid. Nu de meeste projecten zijn afgerond, rijst de vraag: welke inzichten zijn van belang voor een volgende pandemie en hoe die te vertalen naar beleidsadviezen?

Het ZonMw COVID-19 deelprogramma vaccinstudies

In opdracht van het ministerie van VWS startte ZonMw kort na de uitbraak van het coronavirus in maart 2020 met het COVID-19 programma. Het deelprogramma vaccinstudies ging van start in 2021 en richtte zich in de eerste plaats op de effectiviteit en veiligheid van vaccins bij mensen met een verzwakt of verstoord immuunsysteem. Zo'n 15 miljoen euro subsidie werd verdeeld over 8 studies die zich specifiek richtten op deze patiëntgroepen. Uniek was dat de subsidie werd verstrekt onder de voorwaarde dat onderzoeksprotocollen en analysemethoden op elkaar afgestemd moesten worden. Dit om later overstijgende analyses mogelijk te maken. Zo ontstond het HARMONY-consortium. ZonMw stelde aanvullende financiering beschikbaar om een gezamenlijke datainfrastructuur op te zetten en overstijgende analyses uit te voeren. Daarnaast stelde ZonMw binnen dit programma subsidie beschikbaar voor het beantwoorden van actuele kennisvragen, geïnventariseerd en geprioriteerd door een centrale kerncommissie. Deze vragen richtten zich op duurzame bescherming tegen COVID-19 door vaccinatie, met thema's als vaccinatiestrategieën, correlaten van bescherming, long-COVID en vaccinveiligheid. In totaal zijn er binnen deze thema's 7 projecten gefinancierd en werden lopende projecten waar nodig uitgebreid.

Het ochtendprogramma start met een viertal projectpresentaties, waarbij aandacht wordt besteed aan de effectiviteit van vaccineren bij immuun gecompromitteerde patiënten, mucosale immuniteit, de veiligheid en bijwerkingen van vaccins en Long-COVID bij kinderen. Dit is slechts een selectie van projecten die binnen het programma vaccinstudies zijn gefinancierd. De presentaties zijn een opmaat naar de interactieve sessie waarin alle aanwezigen waardevolle lessen uit de COVID-19 vaccinstudies met elkaar delen en aanbevelingen voor beleid, toekomstige pandemieën en de reguliere praktijk formuleren. Onder leiding van voorzitter prof. dr. Leo Visser zijn de belangrijkste uitkomsten en aanbevelingen van deze interactieve sessie besproken:

Vertalen wetenschappelijke bevindingen naar beleid

- Richt een vaste structuur in, zoals een centraal coördinatiepunt, dat wetenschappelijke bevindingen tijdens een pandemie verzamelt en deelt met de betrokken instanties zoals de Gezondheidsraad en het ministerie van VWS. Zo kunnen nieuwe wetenschappelijke inzichten sneller worden meegenomen in de advisering en het vaccinatiebeleid.
- Betrek zorgprofessionals en andere stakeholders zoals patiëntenverenigingen bij het opstellen van adviezen over specifieke patiënt- en/of risicogroepen.
- Ontwikkel draaiboeken voor opschaling van onderzoek, samenwerking en data-infrastructuur, zodat er tijdens een pandemische setting snel beslissingen genomen kunnen worden genomen.
- Harmoniseer zoveel mogelijk onderzoeksresultaten en methoden ter voorbereiding op een pandemie. Zorg dat er standaard protocollen, assays en potentiële biomarkers klaar liggen.
- Houd rekening met structurele financiering om continuïteit van consortia en data-infrastructuren te borgen en pandemisch paraat te zijn.
- Stimuleer het versneld delen van data binnen de wetenschappelijke gemeenschap en zorg ervoor dat data toegankelijk is en gekoppeld kan worden tussen verschillende systemen. Het is belangrijk dat hiervoor passende juridische kaders worden opgesteld.

Geleerde lessen vaccinatiestrategie

- COVID-19 vaccinatie bij patiënten met een verstoord immuunsysteem is effectief en zinvol. Afhankelijk van de patiëntgroepen zijn meerdere vaccinaties nodig voor voldoende bescherming.
- Pas het vaccinatiebeleid aan op basis van het pathogeen en kwetsbaarheid van de risicogroep(en). Prioriteer risicogroepen bij de uitrol van een vaccinatiestrategie niet alleen op basis van leeftijd, maar ook op medische kwetsbaarheid.
- De risicogroepen zijn niet altijd evengoed in beeld bij uitvoerende instanties zoals de GGD, maar wel bij eigen medisch specialist en/of huisarts: onderzoek de mogelijkheid om de eigen arts te laten vaccineren.
- Stimuleer ringvaccinatiebeleid bij pandemieën, zeker bij nieuwe luchtwegvirussen.
- Versterk vaccin-effect-monitoring om beleid tijdig bij te sturen.

Aandachtspunten vervolgonderzoek

Tot slot worden er tijdens de interactieve sessie verschillende aanknopingspunten genoemd voor vervolgonderzoek. Denk hierbij bijvoorbeeld aan:

- Verdiepend onderzoek naar correlaten van bescherming, zoals serologische waarden en immuunrespons.
- Nader onderzoek naar boostervaccinatiebehoefte in verschillende risicogroepen.
- Meer onderzoek naar andere risicogroepen zoals kinderen en personen met obesitas.
- Onderzoek naar de effectiviteit van vaccins, anders dan mRNA vaccins.

Middagprogramma

Na de lunch gaat het programma verder met nog een drietal projectpresentaties. Zo worden belangrijke lessen van de harmonisatie van data voor overstijgende analyses in het HARMONY consortium belicht. Het belang van deze overstijgende analyses wordt geïllustreerd in onderzoek naar de afweerreactie door vaccinatie in 8 verschillende onderzoeksgroepen bestaande uit patiënten met verminderde afweer en studies in de gezonde Nederlandse bevolking. De resultaten van dit onderzoek zijn bruikbaar voor het opstellen van vaccinatieadviezen voor zowel gezonde als immuun gecompromiteerde individuen. Tijdens een van de projectpresentatie wordt duidelijk dat de overkoepelende data-analyses inzicht geven in zowel de karakteristieken van zowel B- als T- celgemedieerde immuniteit in de verschillende patiëntencohorten. Het zijn aanknopingspunten voor verder onderzoek. Het tweede deel van de middag is voor de workshop 'Herbruikbare data voor meer kennis uit onderzoek' en aansluitend een discussie onder leiding van dr. Ruben Kok over de randvoorwaarden voor duurzame data.

Data verduurzamen

Tijdens de coronapandemie wordt duidelijk hoe belangrijk goede data zijn. Niet alleen om op het juiste moment de juiste beslissingen te kunnen nemen, maar ook om sneller te leren van wat werkt en wat niet. In het HARMONY-project hebben onderzoekers samengewerkt en moesten daarvoor protocollen, onderzoeksmethoden en data harmoniseren. Maar samenwerken aan data is niet vanzelfsprekend. Iedere studie verzamelt zijn eigen gegevens, vaak in een eigen taal en structuur. Vergelijkbare analyses uitvoeren tussen studies zijn daardoor lastig uitvoerbaar.

Aanbevelingen voor het verduurzamen van data voor nieuwe kennis:

- Het sleutelwoord is herbruikbare data: maak data FAIR. Onderzoekers willen data kunnen vinden (Findable), erop kunnen werken (Accessible), ze koppelen aan andere bronnen (Interoperable) en opnieuw gebruiken (Reusable). Samen vormen deze principes het internationaal erkende FAIR-raamwerk.
- Maak nu alvast goede afspraken over het delen van data, want tijdens een crisis is het te laat.
- Betrek professionele ondersteuning bij het proces en uitvoering. Bijvoorbeeld een data steward, een specialist in datamanagement. Een goede data steward zorgt voor continuïteit en kwaliteit en is bekend met het toepassen van de FAIR principes.
- Tijdige voorbereiding: maak nu draaiboeken, datamodellen en codeboeken. Zorg ervoor dat gegevens worden vastgelegd met terminologiestandaarden. Zorg indien mogelijk voor eenheid van taal en techniek vóór de volgende crisis.
- Leer van elkaar: veel projecten lopen tegen dezelfde knelpunten aan. Deel ervaringen, versnel het leerproces en werk aan gezamenlijke oplossingen.
- Werk samen, tussen verschillende partijen om dit voor elkaar te krijgen.

Data-infrastructuur opzetten per domein

In het HARMONY-consortium zijn onderzoeksgroepen al met elkaar verbonden. Maar voor pandemische paraatheid is meer nodig dan alleen gegevens uit immunologisch onderzoek. Ook gedrags-, sociale en economische data zijn van belang. Wie volgt richtlijnen wel of niet op? Welke groepen worden moeilijk bereikt? Wat zijn de effecten op zorggebruik en werkdruk? Idealiter bestaat er een goed doorzoekbaar overzicht van deze databronnen. ZonMw heeft tijdens de pandemie daar een belangrijke stap in gezet door binnen het domein van COVID-19-onderzoek de projecten en hun data vindbaar te maken in de [COVID-19 data portal - Project overview](#). Ook moeten nu afspraken worden gemaakt over toegang tot data en het koppelen van data, daar waar mogelijk. Het verbinden van stakeholders op een zogenaamd domein biedt mogelijkheden om gezamenlijk een passende data-infrastructuur te realiseren. Op dit moment is er al een samenwerking tussen verschillende stakeholders op het domein Oncologie. Alle belanghebbenden werkzaam op dit vlak werken samen aan een infrastructuur en voorwaarden om data uit te kunnen wisselen.

Naar vindbare en herbruikbare data

Een landelijke centrale database inrichten wordt niet noodzakelijk en zelfs onwenselijk geacht door de aanwezigen. Zolang het maar mogelijk is om beschikbare data te zoeken en vinden, zoals bijvoorbeeld met bovengenoemde overzicht. Dat is een voorbeeld van een online metadatacatalogus waarin met FAIR metadata gestandaardiseerd beschreven staat welke data beschikbaar is en bij welke onderzoeksgroep deze is op te vragen. Of een landelijke infrastructuur zoals waaraan Health-RI bouwt, waarin gezondheidsdata, biologische monsters en medische beelden op een veilige en efficiënte manier kunnen worden gedeeld en hergebruikt. Fragmentatie is op dit moment nog wel een probleem, omdat er voorafgaande aan onderzoek geen afspraken worden gemaakt over de toepassing van standaarden voor het vastleggen van data. Dat bemoeilijkt het koppelen van data van verschillende onderzoeksgroepen en instellingen. Het koppelen van data is daarnaast een uitdaging vanwege de AVG-wetgeving. De Europese Health Data Space (EHDS) gaat daar mogelijk uitkomst bieden. De EHDS is een voorstel van de Europese Commissie om snel en makkelijk medische gegevens te kunnen uitwisselen binnen Europa. Het gebruik van een versleuteld BSN-nummer wordt dan wellicht mogelijk. Maar daarvoor geldt: alleen als de zaken nationaal goed op orde zijn kan daarvan worden geprofiteerd.

Centrale rol overheid

Aanwezigen zien een rol voor het ministerie van VWS of een andere overkoepelende organisatie die regie kan én mag nemen in het kader van pandemische paraatheid. Waarbij de overheid een centrale rol in neemt door een crisisteam met juristen, wetenschappers en datastewards op te zetten en te investeren in infrastructuur en onderhoud hiervan. Bovendien is het belangrijk om de samenwerking tussen ziekenhuizen, GGD's, universiteiten en andere partijen te coördineren.

Als de coronacrisis iets heeft laten zien, dan is het hoe belangrijk het is om voorbereid te zijn. Niet alleen met vaccins en IC-capaciteit, maar ook met data, protocollen en samenwerkingsovereenkomsten. Door nú te investeren in herbruikbare data, goede infrastructuur en samenwerking, is de kennis van vandaag ook morgen en tijdens crises beschikbaar. Samenwerking tussen verschillende partijen in het veld is daarbij van groot belang.

Tot slot, kondigt ZonMw een nieuwe subsidieronde aan voor *research readiness* voor pandemische paraatheid. Deze subsidieronde is niet uitsluitend voor medisch onderzoek, maar ook open voor maatschappij- en gedragswetenschappen. Voor meer details zie de [vooraankondiging subsidieoproep 'Research readiness voor pandemische paraatheid'](#).